Corregir a Enciclopèdia Catalana

Josep Torras i Rodergas

Nat l'any 1942 a Balsareny (Bages), estudià humanitats i filosofia al Seminari de Vic (1952-1960), on rebé de Josep Ruaix unes primeres lliçons de català i, curiosament, d'esperanto. L'any 1960 entrà al monestir de Montserrat, on continuà els estudis de filosofia i teologia, a més de llatí, grec i hebreu bíblic, i aprofundí en gramàtica catalana sota el mestratge de Jordi Bruguera, amb el qual més tard col·laborà a l'Enciclopèdia Catalana. Llicenciat en teologia al Pontifici Ateneu Anselmià de Roma (1967), fou professor de teologia moral a Montserrat. Participà en seminaris d'ecumenisme i teologia a l'Ecumenical Institute for Theological Studies de Deir et-Tantur a Jerusalem (1973-75). Membre de l'equip de traductors del *Missal català-llatí* (1964), és autor de les notes de l'*Èxode* de la Bíblia de Montserrat (1970). Ha estat corrector, cap de l'equip lexicogràfic i assessor lingüístic d'Enciclopèdia (1976-2006). Ha traduït del llatí les *Conferències de Cassià* [les *Col·lacions*] (Clàssics del cristianisme, 2002) i del francès *Teologia mística de l'Església d'Orient*, de Vladimir Lossky (Clàssics cristians del segle XX, 2009). És corrector de l'*Opera Omnia* de Raimon Panikkar (2009-).

En una entrevista a casa seva a l'Esquirol (Osona), Josep Torras ens diu:

No he fet estudis universitaris de català, ni de filologia, però la formació obtinguda a Montserrat, Roma i Jerusalem m'ha obert nous horitzons filosòfics, teològics i de diàleg interreligiós i m'ha fornit una bona base lingüística: a part de llatí, grec i hebreu bíblics, em moc bé en francès, italià, i no tant en alemany, anglès, hebreu modern i àrab.

A les publicacions de Montserrat, a part de corrector de proves havia traduït per a *Qüestions de Vida Cristiana*, però el contacte amb la norma del català literari em vingué del pare Maur Boix, director de *Serra d'Or* i prior, del qual vaig ser secretari. M'encomanà la virtut de llegir cada dia una o dues pàgines del Fabra.

L'any 1976 entro en l'equip de redacció-correcció de l'Enciclopèdia, en el Departament General dirigit per Sebastià Janeras: la meva feina era redactar textos d'història de les religions i d'antropologia. El primer article que vaig redactar fou *oblada*[2], en el volum 10. Com a corrector, tenia la missió d'escurçar textos excessivament prolixos que ens enviaven els col·laboradors i adaptar-los al model de redacció fixat per Enciclopèdia.

Aquests criteris de redacció havien estat fixats per Eduard Artells, amb l'assessorament de Ramon Aramon i Serra, secretari general de l'IEC, i amb la coordinació del primer director, Jordi Carbonell. Malgrat la representació de tot el territori catalanoparlant (la presència de Francesc de B. Moll, Manuel Sanchis Guarner, Joan Fuster, Joan Hernàndez, entre els assessors), es va optar per un estàndard decididament centreoriental, amb epicentre a Barcelona, visible sobretot en les formes de conjugació: no hi apareix cap forma alternativa, ni les poques que tenia Fabra, com ara les formes de la primera persona d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació: *canto* (o *cant*, o *cante*, o *canti*).

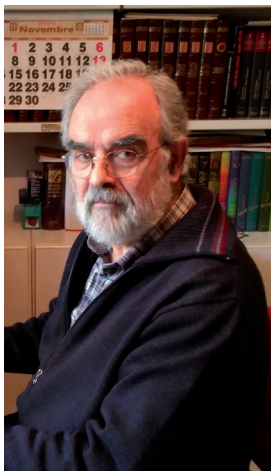

Entre nosaltres parlàvem de «mots preferents», que en el fons corresponen a les remissions internes de Fabra. Per exemple, busques *nen* i et remet a *infant*; busques *gallaret* i et remet a *rosella*. Aplicàvem aquest mateix criteri en la fixació del lèxic de l'Enciclopèdia. Així, si ens arribaven textos amb la paraula *nano* o qualsevol dels sinònims locals, com és ara *nen*, *nin*, *xiquet*, *xic*, *al·lot*, *fi(ll)et*…, donàvem preferència gairebé sistemàtica a *infant*. Com a criteri foren eliminades les passives pronominals, fins i tot les que provenien del Diccionari Fabra, que eren substituïdes per *hom*. Així, la definició d'*espantall* «Ninot o qualsevol altre objecte que es posa... per a espantar els ocells...» esdevenia «Ninot... que hom posa... per espantar els ocells». Ultra el canvi de *es posa* per *hom posa*, l'ús de *per* o *per a* s'ajustava més a la doctrina fabriana. La preposició *ultra* era preferida a la locució *a més de*.

L'equip que vaig trobar era constituït per en Bartomeu Bardagí, que abans de la guerra ja havia treballat amb Pompeu Fabra.

Faig un parèntesi perquè en Bardagí destacava en molts altres aspectes. Era molt de la broma: després de tota una jornada de treball, sobretot quan havia corregit articles de toponímia, tancava els ulls i deia: «Que se n'aprenen, de coses, viatjant!» Amant dels jocs de paraules, deia que perdria el tren dels «ferrocalans catarrils», o que dutxant-se li havia «tamborat el rellisquet». Entusiasta de la música i bon tenor, durant vint-i-cinc anys va interpretar el solo de tenor de la *Missa de les Santes* de Mataró i va aprendre alemany per poder cantar *lieder*.

Tanco el parèntesi i torno a l'equip que vaig trobar a l'Enciclopèdia. Molt malaltó i mig absent, hi havia en Joan Miravitlles (havia publicat l'any 1971 un *Curs superior de català 1934-35 professat per Pompeu Fabra,* a partir d'uns apunts taquigràfics), la Roser Latorre, la Neus Faura, en Josep Milà, la Mait Carrasco... També hi havia correctors que venien més esporàdicament, com en Manuel Franquesa, que redactava tots els articles de tema gramatical, o en Lluís Marquet, responsable de la terminologia científica. Tot el material produït era incorporat al text, un cop supervisat per Ramon Aramon i Serra, que venia un cop a la setmana i es reunia amb els responsables de l'equip. Aquest material aprovat passava a la Secció Filològi-

ca de l'Institut i servia per a redactar les llistes d'ampliacions i correccions del Diccionari Fabra.

Cada corrector tenia un exemplar del Fabra en el qual incorporava, amb llapis, totes les correccions i addicions. Es crearen molts neologismes, sobretot de ciències. No es tractava de crear del no-res sinó d'adaptar-los de les llengües cultes que ens envolten, bàsicament de l'italià, francès, anglès i alemany, per aquest ordre.

Acabada l'Enciclopèdia hom decideix de fer el *Diccionari de la llengua catalana*, l'any 1981, amb totes les modificacions i afegits, etc. La feina la vam dur a terme l'Isidre Illa i un servidor. Vam treballar junts poc temps, perquè malauradament es va morir a mig fer. L'Isidre, deixeble de Ruaix, feia temps que treballava a l'Enciclopèdia, però en el Departament de Geografia i Història dels Països Catalans dirigit per Max Cahner (futura editorial Curial). De català, en sabia un niu. Fill de pagès, mentre anava a peu a l'escola de Manlleu, havia après de cor tot el Fabra. Les seves correccions eren d'una cal·ligrafia elegant.

Acabat el *Diccionari* amb presses i farcit de faltes d'ortografia per no haver passat una última correcció, n'aparegué una segona edició, ja ben corregida, que és la que tothom cita. És prou coneguda la dita que «els llibres d'aquesta mena només poden arribar a ser bons en una segona edició». Gairebé al mateix temps emprenia la tasca de recollir la toponímia catalana i occitana de l'*Atlas Universal Català* (1983). Em sembla que és a partir d'aquest moment que tinc contactes amb Juli Moll, especialista en toponímia i cartografia i també excel·lent corrector de l'equip de Max Cahner.

Després, amb la publicació del *Diccionari castellà-català* (1985), m'encarrego de fixar els criteris de redacció dels diccionaris bilingües. L'equip format en ocasió d'aquest diccionari es manté amb poques modificacions com a equip de correcció d'Enciclopèdia: Marc Sagristà, Mercè Robert, Pilar Serra, Emili Pascual, Àngels Ferrand, Clara Ametller, Maria Llopis, Guillem Verger, Carles Tebé, Oriol Gil...

L'any 1986 hi ha una colla de canvis, sovint acompanyats de crisis. S'enceta la segona edició de l'*Enciclopèdia.* En aquest moment sóc designat cap de correcció. Jordi Bruguera comparteix l'assessorament lingüístic amb Ramon Aramon fins que, l'any 1998, per motius de salut deixa de venir a l'Enciclopèdia. Comparteixo aleshores l'assessorament lingüístic amb Bruguera i em dedico d'una manera especial a fixar els criteris de transcripció del ciríl·lic, el grec, l'hebreu i l'àrab al català. Un cop jubilat (2006), continuo fent d'assessor, ara ocasional, de l'Enciclopèdia. Tinc el costum de contestar per escrit les qüestions lingüístiques que se'm plantegen.

Al llarg de la conversa han sorgit altres temes. Em quedo amb aquests:

- Per llengua nacional entenc la llengua composicional a partir dels grans dialectes, no pas la d'un barri concret o una contrada concreta.

- Estic en contra dels mots aglutinats com *sisplau*, i de la reducció del *per a* a *per* davant d'infinitiu. Si saps que davant d'un substantiu ha d'anar-hi *per a*, per exemple, *oli PER A la cuina*, no s'entén que hagis d'escriure *oli PER cuinar*. No estic segur que els defensors del *per* davant d'infinitiu sàpiguen quina preposició cal davant d'un substantiu. I per aquest camí aviat perdrem bous i esquelles i no sabrem si un diccionari ha estat fet *per a* persones que no en saben o *per* persones que no en saben. ♦

TRIAS
DES DE 1908
PLAERS D'AMETLLA
Trias Galetes - Biscuits SA
Ctra. de Sils, 36
17430 Santa Coloma de Farners
Tel. 972 84 12 13
www.trias.cat